

El Timor Oriental és una nació de mar i de muntanya. Els cims que seccionen l'illa i que arriben gairebé a tres mil metres dominen el paisatge d'un petit bocí de terra que fins fa ben poc es presentava al món com l'últim país que havia guanyat la independència. D'això fa poc més de tres anys, abans que Montenegro entrés a l'escena internacional. De l'eslògan turístic "Benvinguts a la nació més jove del món" al Timor Oriental del 2008 hi ha una diferència: la unitat nacional que va dur a l'autodeterminació s'ha convertit en una fragmentació política amb tints violents. De la lluita pel poder s'ha passat a una divisió, més fictícia que no real, entre els habitants de l'est del país (lorosae) i els de l'oest (loromonu). Un enfrontament que ha dut desenes de milers de timorencs a fugir de casa, dalt les muntanyes, i aixecar sostre temporalment a vora mar, al mig de la capital. Al mateix temps, als densos boscos a la falda del mont Ramelau, hi va trobar refugi Alfredo Reinado, l'home del qual tothom parla, sovint en veu baixa, i a qui tothom es refereix, simplement, com a *senhor* Alfredo.

Els negocis, a Dili, es fan a l'hotel Timor. De planta colonial, façana blanca i mobles de fusta envernissada, les parets d'aquesta institució han sentit, i senten, la història del país. João Pequinho treballa per al Fòrum Tau Matan, una ONG que mira de fer pressió per resoldre la situació dels milers de desplaçats interns. Per vist que és un poble que ha passat per les mans de tants règims opressors, el Timor Oriental té una societat civil encara amb ganes de lluita, activíssima, però també polititzada. "Durant la darrera onada de violència vam haver de marxar fora de Dili i deixar l'oficina buida. Quan vam tornar era cremada, fins i tot els ordinadors, on teníem informació valuosa. A la paret hi havia fotografies de tots els qui hi treballem. Van fer una creu sobre les fotografies de tots els qui eren de l'est; només van deixar la meua foto, perquè jo sóc de l'oest", explica João en veu baixa, perquè a la taula del costat hi ha asseguts membres de l'oposició. Dues taules més enllà, hi ha militants de la coalició de govern. Quan João parla d'Alfredo Reinado, gairebé no se'l sent.

Revolta militar. El 8 de febrer del 2006, uns 400 soldats dels 1.500 que

El viatge després de la independència

Des de la proclamació de la independència, el Timor Oriental ha descobert la complicada missió d'aixecar un país de la runa deixada per uns poders colonials despreocupats. Les lluites pel poder i el poc èxit econòmic han fet tornar la violència a un poble que l'ha haguda de suportar més de cinquanta anys.

té el país es van sollevar. Van deixar les casernes en protesta per un suposat tracte discriminatori cap als soldats de les províncies de l'oest. Van ser sobretot loromonu (literalment, en llengua tetum, 'els qui vénen d'allà on el sol es pon') que es van aliar amb les milícies organitzades per Jakarta durant la guerra d'independència amb Indonèsia. Des de l'est, els lorosae, els retreuen que van haver de ser ells els qui, militant al Falantil (la guerrilla independentista) van aconseguir la independència. Els militars revoltats, loromonu, van trobar simpatitzants ràpidament: els joves sense feina (la desocupació supera el 50%) que, cansats del govern del primer ministre Mari Alkatiri, que prometia un Timor millor, van fer seu el discurs i es van deixar endur per un home de paraula fàcil, el general Alfredo Reinado. Les protestes van deixar desenes de morts, cases incendiades, van motivar

un moviment de població que el país no podia assumir, van portar la por a les famílies de les muntanyes, van fer caure un govern i, sobretot, van oficialitzar una divisió, est-oest, que ni el Timor portuguès ni l'indonesi ni l'independent no coneixien.

Des d'aquell brot de violència, Dili no és tan sols una ciutat amb més població de la que pot acollir, sinó una capital inundada de policies. De cotxes de les Nacions Unides, se'n veuen per l'avinguda de la Independència, que circula en paral·lel a la mar, a tota hora. El que ja no és tan freqüent és que els cossos de seguretat estrangers (ara sobretot australians, neozelandesos, filipins i malaisis) baixin, amb la metrallera a la mà, i facin guàrdia davant la seu del govern. Quan ho fan, és senyal que la temperatura de la fractura puja i que amenaça de rebrotar la violència. El dia que el nou govern timorenc, sorgit d'una coalició de partits amb l'ex-guerriller Xanana Gusmão al capdavant, presentava els primers pressupostos, davant el Palau de Govern hi havia un automòbil de les Nacions Unides aturat i dos soldats de la Federació de Malàisia amatents a tot allò que passava. L'oposició, el Fretilin (el partit que va liderar el Timor Oriental des de la independència), havia convocat una manifestació que no es va arribar a celebrar. Les protestes del 2006 van fer caure el Fretilin i van dur a unes eleccions que, malgrat que va guanyar, el van portar a l'oposició. El Fretilin i la coalició de govern s'acusen ara mútuament d'instigar la violència. "És tot polític, no hi ha cap divisió entre els timorencs" explica Chris Samson, un dels més respectats activistes a favor del bon govern que hi ha al país. I afegeix: "Fins que el govern no solucioni el problema que té ara amb el general Alfredo, els desplaçats no tornaran a casa i la situació no millorarà". Però el cas Alfredo ha cremat a les mans del primer ministre, que pretenia, amb

un govern de tecnòcrates, reconduir la situació econòmica com a primer pas abans d'abordar la qüestió dels militars revoltats.

D'aquí ve que els pressupostos del 2008 tinguin tanta importància. Els ha elaborats l'equip d'Emília Pires, la ministra de Finances, formada a Austràlia i amb experiència com a gestora de les Nacions Unides als territoris palestins. Al seu despatx, al centre de Dili, explica que "per primera vegada el pressupost recollirà pensions per als veterans, per a la gent gran, per a l'església i per a la societat civil. També hi haurà una partida per als desplaçats". En concret, 15 milions de dòlars, d'un pressupost total de més de 350 milions. "Són uns pressupostos que volen aconseguir la gent a curt termini, volen trobar la simpatia dels votants, però que no aportaran res a llarg termini", es lamenta Merício Akara, de l'ONG Luta Hamutuk. En una societat civil tenyida pels colors polítics, Akara no pot amagar, tot i que no les mostri, les seves credencials Fretilin. L'oposició ha emprès una campanya per a denunciar un pressupost populista, farcit d'ajudes però sense incentius per a l'economia. "El primer pressupost després de la independència

“Timor ha de saber trobar la singularitat com a nació”

Zacharias da Costa és el ministre d'Afers Estrangers i Comerç Internacional del Timor Oriental. Trobar l'equilibri entre els tres gegants que envolten el país (Austràlia, Indonèsia i la Xina) i mantenir la identitat nacional és el seu gran repte.

—La lliure entrada d'armes per la frontera terrestre entre Timor i Indonèsia ha estat un dels motius pels quals s'ha pogut armar bona part de la població malgrat que després de la independència hi va haver un procés de desarmament. Qui controla aquesta frontera?

—És un àrea complicada i cal dir que hem millorat els sistemes de vigilància per mirar d'evitar l'entrada il·legal d'armament, de droga i de persones. Malauradament, Timor no té capacitat de controlar tots els punts fronterers. A més, la frontera és plena d'allò que aquí anomenem *camí de rates*. Aquestes zones s'escapen totalment del control de les autoritats indonèsies i també de les timoreneses. No podem negar que cal més coordinació amb el govern veí per posar fi a les entrades il·legals.

—Per a molts, l'única alternativa real a la dependència

econòmica del petroli és el desenvolupament d'una indústria turística. Fins a quin punt el govern intenta fer avenços en aquest sentit?

—El govern hi ha posat molt d'interès. Primer de tot, però, cal que portem estabilitat política. És clar que s'han de millorar àrees (els serveis, el comerç...) i també construir una xarxa d'infraestructures que faci del país una destinació atractiva als inversors. Cal afegir-hi una legislació favorable i un esforç per a desvincular el nom del país amb un territori en conflicte.

—L'expansió de la Xina a Àfrica no ha portat tan sols desenvolupament, sinó també conflictes. Pot passar això mateix a Timor?

—Ningú no pot negar que la Xina és una gran potència, tant a Àsia com al món. Per a Timor és un país amic. Fa molts anys que hi ha membres de la comunitat xinesa emigrats a Timor. Constitueixen una part important de la població timorena i són considerats, malgrat no haver nascut a Timor, com a timoreneses i no com a xinesos. Perquè us en feu una idea, la meua futura secretària general (que ara és destinada a Pequín) és una timorena però amb ascendència

Un grup de seguidors de José Ramos Horta es manifestaven pels carrers de Dili, la capital del Timor Oriental, durant els dies previs a les eleccions que el portaren a la presidència del país, l'abril de l'any passat.

va ser d'uns 100 milions de dòlars, però el govern mai no va ser capaç de gastar tots els diners; tampoc el segon any ni el tercer”, explica Samson. “Si algú no compleix el pressupost, si no fa bé la seva feina, serà al carrer l'endemà”, respon la ministra a la pregunta de com ho farà el nou executiu per no caure en els errors del passat. Amb unes reserves de petroli que de moment representen una font d'ingressos sòlida, Timor té la potencialitat de desenvolupar-se, però la realitat dista d'aquesta possibilitat.

Un país en construcció. El principal aeroport del país, a la ciutat de Baukau, a 80 quilòmetres de Dili, és pràcticament en desús. La carretera que uneix les dues ciutats és gairebé impossible de transitar. Els talls de llum hi són freqüents, gairebé constants. Res no sembla funcionar, i tanmateix tot funciona. A Dili hi ha generadors, molts. Però només se n'aprofiten els estrangers, que viuen en recintes construïts especialment per a ells i que po-

den pagar preus de país desenvolupat en una ciutat que tot just comença a pensar a ser la capital d'un país en via de desenvolupament. Són els mateixos que tenen tots els productes que puguin desitjar als supermercats que els astuts fujianesos han portat fins a Timor, on cal pagar 70 dòlars per un telèfon mòbil, quan el sou diari d'un timorenc és de poc més d'un dòlar.

“Quan animava la gent a lluitar per la independència, els deia que amb tots els recursos Timor seria un país ric; ara me'n desdic.” La frase lapidària d'en João no reflecteix el seu optimisme amb vista al futur, però sí que recull el sentiment d'un poble que en el fons no esperava que la independència portés milions de dòlars, sinó simplement una vida millor, i que ara es troba atrapat en una lluita política pel poder d'un país petit amb uns habitants, en paraules del president José Ramos-Horta, que sempre s'han conformat amb el mínim per a sobreviure; això sí, amb la condició que ho poguessin fer dins les fronteres del seu propi país: el Timor per on surt el sol, el Timor lorosae.

*Dani Madrid
Dili (Timor Oriental)*

xinesa. No crec que amb l'història de país multicultural que tenim, la seva presència pugui arribar a ser contraproduent. Estem acostumats a conviure amb la influència de països grans, com Indonèsia o Austràlia...

—Parlant d'Austràlia, creieu que realment hi ha un sentiment contrari a la presència de les tropes d'aquell país, com s'insinua després dels atacs a alguns soldats desplegats a Dili?

—El fet cert és que, amb Austràlia, hi tenim moltes coses en comú, començant pels projectes d'exploració de les reserves de petroli que desenvolupem conjuntament. No crec en absolut que aquest sentiment sigui generalitzat. És normal que en un país que viu sota la influència de diverses nacions, tan grans com les que ens envolten, es despertin recels en alguna capa de la societat. Però jo crec que cal mirar-ho més aviat com que els australians

ens poden aportar molt en el futur desenvolupament del país.

—Heu esmentat els tres grans països que envolten el Timor Oriental. Com ho fa un país petit per garantir la pervivència de la seva identitat?

—Ara és un bon moment perquè ens beneficiem del que ens aporten tots tres. Alhora, Timor ha de saber trobar la seva singularitat com a nació. I en aquest sentit fem un esforç per promoure la llengua tetum. L'Institut Nacional de la Llengua Tetum n'impulsa l'ensenyament a les escoles. Com més va, més documents oficials s'escriuen en tetum. Al mateix temps, però, fem front al repte de l'altra llengua que la constitució reconeix com a oficial, la llengua portuguesa.

Saber equilibrar la promoció i l'ús de tots dos idiomes és el nostre objectiu. No hauria de ser difícil, perquè el Timor Oriental sempre ha estat un poble multilingüe.